

Maria Romanowska
Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie

Umiejętności językowe ucznia jako jedna z przesłanek sukcesu edukacyjnego i egzaminacyjnego

1. Nauka o języku a standardy wymagań egzaminacyjnych

O konieczności kształcenia umiejętności językowych ucznia, jako podstawy rozumienia świata, nie trzeba nikogo przekonywać, od najwcześniejszych etapów edukacji jest to dla nas oczywiste. Często jednak okazuje się, że właśnie na ostatnim etapie – ponadgimnazjalnym – świadomość ta wraca do nas z podwójną siłą. Zaczynamy się borykać z kształceniem umiejętności analizy tekstów literackich przede wszystkim dlatego, że bardzo często nauka o języku stanowi w tym kształceniu naukę „osobną”, w związku z czym nasi uczniowie po przeczytaniu tekstów nie dostrzegają związków językowych i znaczeń, które one tworzą, ale intuicyjnie domyślają się tych znaczeń. Trudno jednak określać stosunek narratora, podmiotu lirycznego czy bohatera literackiego do świata, który kreuje lub w nim istnieje, bez właściwego odczytania znaczeń językowych, które te kategorie konstytuują.

Potrzeba znalezienia miejsca dla nauki o języku zarówno w doskonaleniu czytania ze zrozumieniem, jak i analizie i interpretacji tekstów literackich, znajduje swoje uzasadnienie w *Standardach wymagań egzaminacyjnych* zapisanych w *Informatorze maturalnym*. Już wstępna ich analiza wskazuje na bardzo ważne miejsce, jakie wśród tychże wymagań zajmują zapisy związane z zakresem wiedzy o języku. W dziale pierwszym, **Wiadomości i rozumienie**, w części: *wie, zna i rozumie*, **na 36 zapisanych standardów** dla poziomu podstawowego oraz **15 dla poziomu rozszerzonego 19 dotyczy wiadomości z nauki o języku**, takich jak: znak językowy, podsystemy języka, elementy komunikacji językowej, różnorodności stylowej, itp. Nie inaczej rzecz się przedstawia w dziale drugim, **Korzystanie z informacji**, który porządkuje umiejętności ucznia. Tu, **na 47 zapisanych standardów** wymagań egzaminacyjnych dla poziomu podstawowego oraz **12 dla poziomu rozszerzonego, w 24 zapisano wymagania dotyczące umiejętności językowych**, rozpoznawania i rozróżniania znaczeń wyrazów i związków wyrazowych, funkcji tekstów,

cech języka i stylu, organizacji językowej wypowiedzi. Dział trzeci, ***Tworzenie informacji*** wśród **29 standardów wymagań** dla poziomu podstawowego i **8** dla poziomu rozszerzonego, zawiera **13 dotyczących umiejętności językowych**. Sprawa wydaje się więc oczywista, a jednak w świetle analizy wyników egzaminu maturalnego wcale tak oczywista nie jest.

Trudny do przecenienia zdaje się być również aspekt wychowawczy tej części kształcenia. Rozróżnianie informacji i opinii to nie tylko rodzaj polecenia w teście czytania ze zrozumieniem, to także, a może przede wszystkim, budowanie świadomości istnienia języka wartości, dostrzeganie komunikacyjnych aspektów języka jako nośnika wartości w lekturze dzieła literackiego, które pozwala w sposób pełniejszy kształtować postawy młodych ludzi, budzić ich wrażliwość.

Umiejętne wiązanie nauki o języku i świadomości językowej ucznia z tekstem literackim, tak aby rozumienie znaczenia słowa pozwalało tworzyć znaczenia wyższego rzędu, staje się potrzebą nagłą w edukacji polonistycznej.

Sprawność językowa ucznia stanowi sumę jego świadomości językowej i kompetencji¹. Świadomość językowa jest bytem złożonym i może być pojmowana jako zespół ogólnych sądów o języku, nawyków i postaw wobec niego. Sądy te mogą mieć charakter systemowy, wyrażany w metajęzyku, ale również intuicyjny. Pochodną świadomości językowej jest kompetencja, czyli ta część wiedzy, którą można określić jako umiejętność sprawnego posługiwania się językiem z zachowaniem reguł w nim obowiązujących. Wreszcie docieramy do najniższego poziomu, którym jest sprawność językowa, przejawiająca się w efektach finalnych, czyli umiejętnościach czytania i rozumienia, a także tworzenia własnych wypowiedzi w mowie i piśmie oraz tak istotnej czynności, jaką jest odbiór wypowiedzi mówionej lub pisanej połączony z szeroko rozumianą interpretacją. Świadomość językowa odbiorcy, jego kompetencja i sprawność stanowi zatem podstawę czynności analitycznych, zwłaszcza w przypadku tekstów trudnych do zrozumienia. Brak refleksji dotyczącej znaczenia słowa sprawia, iż odczytanie utworu odbiega od powtarzających się interpretacji.

Powyższe uwagi rodzą refleksję, jak ważne miejsce w całym procesie edukacji szkolnej powinna zajmować szeroko rozumiana wiedza o języku. I nie chodzi tu bynajmniej o wybór metody nauczania, czy o wprowadzanie do programu szkolnego nowych koncepcji językoznawczych. Chodzi o budowanie przeświadczenia, że świadomość, kompetencja i sprawność językowa ucznia jest ważną przesłanką jego sukcesu edukacyjnego i egzaminacyjnego.

---

¹ Terminy pochodzą z teorii Noama Chomsky'ego (por. N. Chomsky, *Zagadnienia teorii składni*. Wrocław 1982).

2. Znaczenie umiejętności językowych ucznia w czytaniu ze zrozumieniem

Od roku 2007 egzamin maturalny z języka polskiego, zarówno na poziomie podstawowym, jak i na poziomie rozszerzonym, składa się z dwóch części. Pierwsza z nich sprawdza umiejętność rozumienia czytanego tekstu nieliterackiego, druga – umiejętność pisanie tekstu własnego w związku z tekstem literackim, zawartym w arkuszu egzaminacyjnym. Podstawą dobrego rozwiązania obu zadań egzaminacyjnych jest czytanie i rozumienie sensów językowych, w części pierwszej przede wszystkim sensów dosłownych, w części drugiej w większości sensów metaforycznych.

Podstawowe umiejętności czytania ze zrozumieniem sprawdza część pierwsza arkusza egzaminacyjnego z języka polskiego. Sprawdza zarówno poprzez różnego typu zadania otwarte i zamknięte, jak i zróżnicowanie umiejętności, na różnych poziomach egzaminu. Na poziomie podstawowym obejmuje to przede wszystkim rozumienie treści akapitów i związków między akapitami, odczytanie sensu całości tekstu, rozpoznawanie zasady kompozycyjnej (odnajdywanie argumentów, określanie funkcji przykładów). Na poziomie rozszerzonym sprawdzane są te same umiejętności, ale nacisk położony został przede wszystkim na rozumienie sensu większych całości (np. związku kilku akapitów), rozumienie toku argumentacyjnego wyводу, określanie funkcji środków językowych w tekście. Wynik egzaminu zależy przede wszystkim od świadomości i kompetencji językowej piszącego. Nie bez znaczenia jest również jego sprawność językowa. W zadaniach otwartych nie oceniamy poprawności językowej odpowiedzi, a ta właśnie staje się często przyczyną błędów. Znaczącą rolę odgrywa tu bowiem znajomość synonimii leksykalnej i synonimii składniowej. Brak umiejętności w tym zakresie powoduje formułowanie odpowiedzi błędnych. Jeżeli maturzysta nie zna właściwych znaczeń wyrazów, jeżeli jego słownictwo jest ubogie, jeżeli wreszcie ma problemy z poprawną i w pełni komunikatywną budową zdania, trudno oczekiwać, że sformułuje logiczne i poprawne merytorycznie krótkie odpowiedzi na postawione w zadaniu dotyczącym czytania ze zrozumieniem pytania. Problem zdaje się zatem mieć dwa poziomy. Z jednej strony czytanie i rozumienie sensu czytanego tekstu, z drugiej – brak właściwych narzędzi językowych, które pozwalają na formułowanie zadawalających odpowiedzi. Być może fakt, że krótkie odpowiedzi w tej części arkusza egzaminacyjnego nie są oceniane pod względem językowym, powoduje mniejszą dbałość i staranność w ich formułowaniu, a to właśnie często staje się przyczyną popełnianych błędów. To na pewno kwestia wymagająca rozważenia, w tym miejscu jedynie zasygnalizowana.

3. Analiza i interpretacja tekstu literackiego a wiedza o języku

Niepokoją w edukacji szkolnej dwa zjawiska: pomijanie lub marginalne traktowanie nauki o języku w edukacji literackiej, lub takie konstruowanie toku nauczania, w którym owa nauka, to zjawisko odrębne, z literaturą niewiele mające wspólnego. A przecież podstawą dobrej analizy i interpretacji tekstu literackiego jest jego rozumienie. Podejmujący trud napisania rozprawki interpretacyjnej musi najpierw zrozumieć sens tego, co czyta, dopiero bowiem rozumienie podstawowych znaczeń wyrazów pozwala na odczytanie znaczeń wyższego rzędu. Związek pierwszej części arkusza egzaminacyjnego, która sprawdza czytanie ze zrozumieniem tekstu nieliterackiego z częścią drugą, której podstawą jest analiza i interpretacja tekstu literackiego jest zatem oczywisty. Trudno bowiem oczekiwać, że piszący wypracowanie poradzą sobie z tym dobrze, mimo że nie potrafili dobrze wykonać pierwszej części zadania maturalnego. Na tym jednak sprawdzane umiejętności językowe się nie kończą, zdający pisze przecież wypracowanie (co najmniej dwie strony, około 250 słów) i tu wkraczamy w obszar, który w sposób znaczący wpływa na ostateczny wynik egzaminu.

Przygotowana przeze mnie analiza dotyczy związku umiejętności językowych ucznia z jakością wykonania zadań, które stawia przed nim egzamin maturalny z języka polskiego. Przedmiotem analizy będą arkusze egzaminacyjne zdających, którzy wybrali pierwszy temat na poziomie rozszerzonym: **Dwa obrazy prowincji. Porównaj sposoby ich kreacji w podanych fragmentach *Pani Bovary* Gustawa Flauberta i *Republiki marzeń* Brunona Schulza.**² Skoncentruję się przede wszystkim na wypracowaniach zawartych w tych arkuszach oraz tych obszarach analizy i interpretacji, które w modelu oceniania dotyczyły sposobu kreacji obrazów prowincji w zamieszczonych fragmentach tekstów, a co za tym idzie wymagały od zdających określonych umiejętności językowych. Pokażę również, jaka jest relacja między wynikiem uzyskanym przez zdającego w tym zakresie analizy i interpretacji, a liczbą punktów otrzymanych przez niego za język wypowiedzi.

Obecność językowych treści kształcenia w ocenianych częściach arkusza egzaminacyjnego na poziomie rozszerzonym można dla piszących temat pierwszy uporządkować w sposób przedstawiony w tabeli 1. Została w niej pominięta kompozycja wypracowania, chociaż i ona wymaga umiejętnego stosowania językowych wskaźników zespolenia.

---

² Próba, na której przeprowadzono badania, stanowi 2% ogółu zdających w województwie śląskim, którzy wybrali temat nr 1 w arkuszu egzaminacyjnym z języka polskiego na poziomie rozszerzonym.

Tab. 1. Wiedza i umiejętności językowe piszących temat 1. w arkuszu na poziomie rozszerzonym.

Wiedza i umiejętności językowe zdającego				
Część sprawdzająca rozumienie czytanego tekstu	Część sprawdzająca umiejętność napisania własnego tekstu w związku z tekstem literackim zamieszczonym w arkuszu			
	Sposób kreacji obrazów prowincji	Styl	Język	Zapis
wiedza językowa, zasób słownictwa oraz umiejętności: rozpoznawania i utożsamiania słów w kontekście; dostrzegania w tekście grup treściowych stanowiących jednostki myślowe; śledzenia rozwoju myśli w tekście	znajomość części mowy, fleksji, składni, zakresu i treści wyrazów, zabarwienia emocjonalnego wyrazów	znajomość norm stylistycznych, odmian stylowych języka pisanego oraz umiejętność ich stosowania	Umiejętne stosowanie synonimii leksykalnej i składniowej, znajomość słowotwórstwa, frazeologii i fleksji	Znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji

Temat zadania został zredagowany w związku z dwoma fragmentami prozy. Pierwszy z nich, fragment *Pani Bovary* Gustawa Flauberta jest tekstem utrzymanym w konwencji realistycznej, drugi to fragment *Republiki marzeń* Brunona Schulza, charakterystyczny dla kreacyjnej prozy dwudziestolecia międzywojennego. Są to zatem fragmenty o dwóch odmiennych poetykach. Temat zakładał sprawdzenie umiejętności rozpoznawania i opisywania konwencji literackich. Aby tego dokonać, maturzysta, opisując obrazy prowincji wykreowane przez Flauberta i Schulza, powinien określić cechy konwencji artystycznych, w jakich zostały owe obrazy stworzone. Wymagało to wnikliwej analizy zabiegów stylistycznych, które posłużyły autorom do stworzenia artystycznego kształtu tych obrazów. Podstawą dobrej interpretacji tekstu jest jego umiejętna analiza, a ta wymaga zarówno świadomości językowych zabiegów obecnych w tekście literackim, jak kompetencji, które pozwalają na odczytanie ich istoty i funkcji w tekście literackim. Podstawą odczytania poetyki tekstów jest język. Konwencje, w których zostały napisane teksty, różni charakter słownictwa, realistycznej dosłowności opisu u Flauberta wyraźnie przeciwstawia się zmetaforyzowany, oniryczny obraz świata stworzony przez Schulza. Zdania oznajmujące w pierwszym fragmencie tworzą wrażenie kronikarskiego zapisu, zdania przeciwstawne we fragmencie drugim są podstawą operowania kontrastem. Ważną rolę odgrywa w obu fragmentach słownictwo oceniające, ale każdorazowo pełni inną funkcję. W *Pani Bovary* służy wyrażeniu stosunku narratora do opisywanego miejsca, w *Republice marzeń* oprócz tego sprzyja two-

rzeniu onirycznej, niemal nierzeczywistej wizji otaczającej człowieka przestrzeni.

Poniższa tabela pokazuje, jakie umiejętności w zakresie poetyki i wiedzy o języku powinien posiadać maturzysta, aby podjęty przez niego trud dokonania analizy i interpretacji sposobów kreowania obrazów prowincji w obu tekstach został uwieńczony sukcesem.

Tab. 2. Umiejętności językowe zdającego konieczne do właściwej analizy i interpretacji sposobu kreacji obrazów prowincji w *Pani Bovary* i *Republice marzeń*.

Sposób kreacji obrazów prowincji		Umiejętności zdającego	
		w zakresie poetyki	w zakresie języka
rozpoznanie konwencji realizmu w fragmencie <i>Pani Bovary</i> Gustawa Flauberta	dokładność danych dotyczących czasu i przestrzeni (szczegółowość opisu)	analiza elementów świata przedstawionego, funkcje epitetów i wyliczeń	zdania oznajmujące, znajomość synonimii leksykalnej
	zobiektywizowany, wszechwiedzący narrator	analiza podmiotu mówiącego	części mowy, fleksja: zaimki (kategoria osoby, liczby, rodzaju), czasowniki (kategoria czasu, osoby, liczby, rodzaju, trybu)
	wypowiedzi narratora dyskredytujące świat Yonville	interpretacja wypowiedzi narratora, wartościowanie tekstu	słownictwo oceniające – zabarwienie emocjonalne wyrazu
	kronikarski styl narracji	analiza i interpretacja cech gatunkowych i stylistycznych wypowiedzi	styl wypowiedzi, zdania oznajmujące, części mowy, fleksja (zwłaszcza czasowniki)
rozpoznanie odejścia od konwencji realizmu w fragmencie <i>Republiki marzeń</i> Brunona Schulza	niezwykłość, sakralizacja (mityzacja) świata przedstawionego (motywy biblijne)	kontrasty podkreślające bogactwo świata przedstawionego, funkcje hiperbolizacji	zdania przeciwstawne, zakres i treść wyrazu
	subiektywna narracja	interpretacja wypowiedzi narratora, wartościowanie tekstu	ekspresyjna składnia (pytania i wykrzyknienia)
	liryzacja prozy	bogactwo metaforyki, rytmizacja (paralelizmy składniowe)	zakres i treść wyrazu, szyk składniowy
	oniryzm	funkcja porównań i metafor	zakres i treść oraz zabarwienie emocjonalne wyrazu

Wskazany w tabeli zakres wiedzy i umiejętności jest niezbędny do wykonania zadania, jakie postawiono przed maturzystą. Zobaczmy, jak zdający poradzi sobie z analizą i interpretacją sposobu kreacji obrazów prowincji

we fragmentach zamieszczonych w arkuszu egzaminacyjnym. Zamieszczone niżej tabele pokazują wyniki procentowe w dwóch grupach.

Pierwszą grupę stanowią osoby, które za sprawne i umiejętne posługiwanie się językiem otrzymały 5 i 8 punktów. Wynik taki uzyskało 68% badanych. To znaczy, że język, jakim się posługują, jest poprawny, operują bogatym słownictwem, urozmaiconą składnią, zasadniczo nie popełniają błędów słowotwórczych i fleksyjnych, rzadko zdarzają się w ich pracach błędy frazeologiczne. Można było zatem przypuszczać, że kompetencje językowe tej grupy zdających znajdują swoje odzwierciedlenie w poziomie analizy i interpretacji tekstów.

Tab. 3. Wyniki zdających, którzy uzyskali za język wypowiedzi 5 i 8 punktów

Sposób kreacji obrazów prowincji		
Liczba punktów uzyskanych (maksymalnie 12 punktów)	Procent ogółu badanych	Procent badanych w przedziale oceny języka na 5 i 8 pkt.
10	5	7
9	8	12
8	12	18
6	18	26
5	23	34
3	2	3

Wskaźnik łatwości zadania dla tej grupy badanych wyniósł 0,54. Zatem dla tych, którzy uzyskali wysoką i najwyższą ocenę języka, analiza sposobu kreacji obrazów prowincji okazała się zadaniem umiarkowanie trudnym. Piszący poradzili sobie z określaniem charakteru narracji, umiejętnie analizowali sposób opisu, charakter słownictwa, którym posłużyli się autorzy. Nie sprawiło im większej trudności sfunkcjonalizowanie epitetów, metafor i porównań. Tymi umiejętnościami wykazała się większość maturzystów. Wszelako w tej grupie tylko osoby, które uzyskały 9 i 10 punktów dostrzegły i poddały analizie wyliczenia, które pełnią istotną funkcję w tekście Flauberta oraz ważne dla tekstu Schulza hiperbolizacje. Nikt ze zdających w grupie badanych nie dostrzegł kronikarskiego stylu narracji w tekście *Pani Bovary*, nie określił funkcji zdań oznajmujących, które się z nim wiążą. Piszący nie zauważyli rytmizacji we fragmencie *Republiki marzeń*, nie rozpoznali bowiem paralelizmów składniowych występujących w tekście.

Drugą grupę stanowią osoby, które za język, jakim napisały wypracowanie, otrzymały 1 i 3 punkty. Wynik taki uzyskało 32% badanych. To znaczy, że język, jakim się posługują, daleki jest od poprawności. Jest on wprawdzie komunikatywny, ale piszący popełniają dużo błędów składniowych, najczęściej są to błędy naruszające związki rzędu i związki zgody, częstym błędem jest stosowanie niewłaściwego szyku zdania. Towarzyszą temu błędy słowotwórcze i fleksyjne, często zdarzają się w ich pracach błędy frazeologiczne. Podobnie jak w przypadku poprzedniej grupy kompetencje językowe zdających, którzy uzyskali niską ocenę języka wypowiedzi, znajdują swoje odzwierciedlenie w poziomie analizy i interpretacji tekstów.

Tab. 4. Wyniki zdających, którzy uzyskali za język wypowiedzi 1 i 3 punkty

Sposób kreacji obrazów prowincji		
Liczba punktów uzyskanych (maksymalnie 12 punktów)	Procent ogółu badanych	Procent badanych w przedziale oceny języka na 1 i 3 pkt
4	4	12
3	15	47
2	3	9
1	5	16
0	5	16

Wskaźnik łatwości zadania dla tej grupy badanych wyniósł 0,18. Zatem dla zdających, którzy uzyskali niską ocenę języka, analiza sposobu kreacji obrazów prowincji okazała się zadaniem bardzo trudnym. Piszący radzili sobie z określaniem charakteru narracji i sposobu opisu, wskazywali na jego szczegółowość, ale analiza środków stylistycznych i ich funkcji, charakterystycznych cech składni w obu fragmentach okazała się dla nich za trudna. Niepokoić może fakt, że 5% ogółu badanych nie uzyskało w ogóle punktów. W tym przypadku niskie umiejętności tworzenia własnej, udanej językowo wypowiedzi przełożyły się w sposób niewątpliwy na poziom analizy i interpretacji sposobów kreowania obrazów prowincji w zamieszczonych fragmentach przy Gustawa Flauberta i Brunona Schulza.

Wnioski dydaktyczne

1. Analiza tekstów epickich nadal sprawia piszącym trudności, zwłaszcza w zakresie rozpoznania sposobu organizacji tekstu.
2. Analiza poetyki tekstu wymaga podstawowej wiedzy z zakresu nauki o języku.
3. Rozpoznawanie i nazywanie środków stylistycznych bez określania ich funkcji uniemożliwia interpretację tekstu.
4. Sprawność językowa nie dotyczy tylko poprawnego wypowiedzania się w mowie i piśmie, obejmuje również umiejętność rozpoznawania i określania w tekście literackim funkcji różnego typu słownictwa, konstrukcji składniowych, znajomości zakresu i treści wyrazu.

Podniesienie poziomu analizy i interpretacji wiąże się ściśle z kształceniem językowym uczniów. Aby jednak przynosiło ono pożądane efekty, wiedza o języku nie może być wiedzą osobną, musi być wiedzą funkcjonalną na wszystkich etapach edukacji. Dyskusja na ten temat trawa od lat, spierają się autorytety naukowe i nauczyciele, a rzeczywistość maturalna dostarcza nadal niepokojących informacji. Zadania maturalne, których rozwiązania w dużej mierze zależą od świadomości, kompetencji i sprawności językowej zdających, nadal są dla grupy najlepszych, bo to oni wybierają poziom rozszerzony.

4. Błędy językowe jako źródło humoru w pracach maturalnych z języka polskiego

Ostatnią część rozważań o umiejętnościach językowych maturzystów poświęcę zjawisku związanemu z postawami młodych ludzi, z ich wrażliwością językową. Dotyczy ono błędów, których piszący nie są świadomi, błędów szczególnych, bo wywołujących w trakcie poprawy pisemnego egzaminu z języka polskiego spontaniczne salwy śmiechu w zespołach sprawdzających arkusze maturalne. To właśnie śmiech jest pierwszą, odruchową reakcją czytających. Dopiero później przychodzi chwila zastanowienia i refleksji. Wylania się z niej „językowy obraz świata” – humorystyczny i groteskowy, ale przede wszystkim smutny, bowiem w tych właśnie wypowiedziach widać nieporadność językową zdających. Proponuję krótki przegląd maturalnych „perełek”, których źródłem stały się przede wszystkim błędy językowe.

Błędy stylistyczne

Najczęstszą przyczyną popełnianych przez zdających błędów stylistycznych jest nadużywanie zaimków i zbędne powtórzenia wyrazowe. Humorystyczne efekty obserwujemy przede wszystkim w przypadku mieszania odmian stylistycznych języka. Do rażących naruszeń dochodzi zwłaszcza z powodu stosowania języka potocznego. Liczne kolokwializmy językowe świadczą o nieumiejętności rozróżnienia sytuacji, w której posługujemy się językiem i braku rozróżniania odmiany pisanej i mówionej polszczyzny. Oto dwa przykłady, w których piszący nie potrafili zachować jednorodności stylistycznej w swoich wypowiedziach.

Diabeł przyszedł, aby człowieka zdołować – użycie kolokwializmu (modnego w języku potocznym) dało dodatkowy efekt, związany z treścią bajki Goreckiego, w której diabeł wydrążył rogiem rów w ziemi, aby zakopać ziarno i schować je przed człowiekiem, myśląc, że w ten sposób go przechytrył.

Gorączkowo pragnęła upojnej miłości i niecierpliwie oczekiwała na kolejnego wybranka niczym piękna i zadbana Julia na balkonie – poetyzacja tej wypowiedzi, uzyskana dzięki nagromadzeniu przymiotników, wprowadza nieuzasadniony patos. Dodatkowy efekt komiczny rodzi dodanie do stałego i utrwalonego w kulturze określenia „piękna Julia” przymiotnika „zadbana”. Zapewne informacja z tekstu *Granicy*, dotycząca dbającej o swój wygląd matki Elżbiety, podsunęła piszącemu pomysł wykorzystania tego określenia w konstrukcji porównania, które zastosował.

Błędy frazeologiczne

Ten rodzaj błędów językowych to drugie bogate źródło komizmu językowego w pracach maturalnych z języka polskiego. Piszący nie znają stałych związków frazeologicznych, ale równie często mają kłopoty ze związkami łączliwymi. Swobodne operowanie tymi związkami, dowolna wymiana ich członów wywołuje często zaskoczenie pomysłowością piszących. Oto kilka przykładów.

W życiu każdego z nas matka, zwana też mamą bądź mamusią, odnosi kluczowe znaczenie. – zapewne piszący uznał, że użycie czasownika „odnosi” w miejsce obligatoryjnego w tym związku „ma” uczyni wypowiedź lepszą, bardziej poprawną, efekt odwrotny – uczyniła humorystyczną.

Gdy na świat przyszedł ich syn Cezary, rodzice pokładali się ze szczęścia. – efekt niezajomości frazeologii spowodował połączenie w jeden dwóch związków frazeologicznych: *nie posiadać się ze szczęścia* i *pokładać się ze śmiechu*, rezultat takiej zbitki mógł być tylko jeden – humorystyczny.

Matka ciągle wgapiła się przed siebie, dla niej to nie było nic warte świeczki. – piszący nie zna dokładnie związku frazeologicznego *gra nie warta świeczki*, nie ma również świadomości, że członów stałych związków frazeologicznych nie można zmieniać w dowolny sposób. Dodatkowo popełnia błąd stylistyczny, i słowotwórczy, używając wyrazu utworzonego od kolokwialnego „gapić się”).

Błędy wyrazowe

Stanowią one z najczęściej popełnianych w wypracowaniach błędów i wynikają przede wszystkim z braku znajomości treści i zakresu znaczeniowego wyrazów. Ten rodzaj błędów skutkuje najczęściej dodatkowym naruszeniem stylu wypowiedzi (np. nieuzasadniona archaizacja lub kolokwialność). Oto kilka przykładów użycia słów w niewłaściwych dla nich kontekstach.

Matka martwi się o syna, który ciągle gdzieś płąsa.

Bohater konstatuje piękno i brzydotę miasta...; miasto odczuwa wpływ modernizmu;

Małą ojczyznę mogą zniszczyć zewnętrzne współczynniki.

Niebo jest pełne ekspresjonizmu.

To ukazuje dystans autorki do teraźniejszego języka.

Błędy składniowe

To jedne z najczęściej (podobnie jak błędy wyrazowe) popełnianych błędów.

Uwagę Elżbiecie zwróciła suknia matki. – ożywiona suknia, która zwraca komuś uwagę powstała na skutek naruszenia związku rządu między orzeczeniem i dopełnieniem. Wystarczy zmienić przypadek, w którym użyto imienia bohaterki i efekt komiczny znika.

Dowiedziała się, że jej przyszły mąż spodziewa się dziecka (o Elżbiecie). – przyczyną błędu stało się niedokończone zdanie, gdyby zdający dopisał: „z inną kobietą”, nie byłoby efektu komicznego.

Zegota [...] nakłaniany przez kilka kolegów opowiada bajkę. – naruszenie związku zgody między przydawką i określanym przez nią rzeczownikiem wywołuje uśmiech. Niemniej jednak musimy sobie uświadomić, że to jeden z najczęściej popełnianych błędów składniowych, który wskazuje, że piszący nie potrafią postawić we właściwym przypadku lub rodzaju wyrazu określającego rzeczownik.

Błędy różne (naruszenie kilku norm równocześnie)

Jest to symbol [bajka], że w tamtejszych czasach carowie zabierali ziarna poddany, co stanowiło cały ich majątek, a przede wszystkim wyżywienie.

Potwierdzającą tą tezę: mama dbała niesamowicie o swoją córkę, wręcz można powiedzieć, że aż za bardzo, bo na przykład niektórzy ludzie nie dowierzali, że ta dziewczynka to żywa dziewczynka.

Całkiem inaczej jest w fragmencie „Granicy” Z. Nalkowskiej, która pokazuje bezmiłosne stosunki matki do córki i jej narcyzm do swojej osoby, urody.

Powyższe przykłady śmieszą i smucą. Rodzą również pytania, na które warto szukać odpowiedzi nie tylko w szkolnej rzeczywistości. Szkoła nadal jest i powinna być miejscem szczególnej dbałości o poprawność językową wypowiedzi. Nie jest jednak jedyną, a obecnie nie jest również najważniejszą instytucją dostarczającą praktycznej wiedzy o językowych normach zachowań. W dobie Internetu i telefonów komórkowych, w której najczęstszym sposobem komunikowania się jest SMS i szybka wymiana informacji, rozmowy na Gadu-Gadu i e-maile, w której komiks zastępuje coraz częściej dobrą książkę, trudno uniknąć kolokwializmów, które stają się wszechobecne. Młody człowiek chętniej używa skrótu myślowego, posługuje się emotikonami, a wyrażenia, takie jak „pozdro”, „spoko”, „nara”, na stałe zagościły w jego języku. Na rzeczywistość nie można się obrażać, ale należy ją kształtować, a zachowania językowe i szeroko rozumiana kultura wypowiedzi oraz stosowność form to wyzwanie dla wszystkich, którzy mogą i powinni mieć na nią wpływ.